

В.В. Левченко*

ОДЕСЬКИЙ ВИМІР ВИЩОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.: ІСТОРІЯ, НАУКОВІ ШКОЛИ, ТРАДИЦІЇ

На основі міждисциплінарного підходу проведено дослідження основних етапів розвитку вищої археологічної освіти в Одесі у період другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. У другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. осередком вищої археологічної освіти в Одесі був Новоросійський університет (1865–1920), в стінах якого відбувався процес становлення інституціоналізації археологічної вищої освіти та науки. Починаючи з 1920 р. відбулися зміни у галузі вищої освіти щодо підготовки фахівців-археологів. Простежено елементи реформи вищої археологічної освіти радянської доби 1920–1930-х рр. У перші роки свого існування радянська вища археологічна освіта зростала на фундаменті дореволюційної археології, отримала в спадщину її інфраструктуру, що проявилось у формуванні Одеського археологічного інституту та Одеського державного історико-археологічного музею, де впродовж 1921–1933 рр. були об'єднані основні сили одеських археологів, а їх провідні фахівці 1934 р. склали основу кафедри історії стародавнього світу та археології історичного факультету Одеського державного університету (1934–1941). Процес інституціоналізації вищої археологічної освіти в Одесі відбувався у складних суспільно-політичних і соціально-економічних умовах та не набув стабільного стану. Не дивлячись на катаклізми перших післяреволюційних часів, постійні трансформації мережі вишів і наукових установ, переслідування і політичні репресії відносно багатьох спеціалістів, кадровий склад одеських вчених зміг сприяти розвитку вищої археологічної освіти в Одесі.

Ключові слова: археологія, Одеса, вища освіта, наука, вчені-археологи.

В контексті зростаючого в українській історичній науці інтересу до всебічного вивчення різних аспектів розвитку історичної науки одним з актуальних питань є дослідження генезису інституціоналізації вищої археологічної освіти в Україні. Розглядаючи дискусійні питання причин і наслідків простежимо трансформаційні процеси в інституціоналізації вищої археологічної освіти в Одесі як одному з провідних освітньо-наукових центрів України. За весь час розвитку археології у північно-причорноморському місті в різні періоди підготовка фахівців-археологів зазнавала істотних змін в організаційній структурі, системі управління, методології, філософії тощо.

Територія, на якій з кінця ХVІІІ ст. відбувалося становлення Одеси, з давніх часів була багата на археологічні скарби, пам'ятники античної культури, артефакти різних періодів історії. Ця ситуація сприяла їй отриманню статусу передового міста в Російській імперії, яке активно акумулювало наукові дослідження з класичної археології впродовж ХІХ – початку ХХ ст. Дана ситуація сприяла створенню в Одесі першого в Російській імперії державного сховища старожитностей з метою збереження пам'яток культури історії стародавнього світу. Така установа в Одесі

з'явилося в серпні 1825 р. в форматі Міського музею старожитностей (директор І.П. Бламберг). Ця подія відбулася після подання в квітні 1825 р. генерал-губернатором Новоросійського і Бессарабського краю М.С. Воронцовим імператору Олександрові І доповіді з пропозицією створити на півдні Російської імперії Музей старожитностей (Охотников 2010, с. 18, 25–26). Відкриття музею ознаменувало собою нову епоху в становленні археології як науки в Російській імперії, давши початок широкому науковому вивченню археологічних старожитностей, переходу від випадкових розкопок до планомірного дослідження старовини, збиранню колекцій, складанню необхідної документації та розробці класифікацій стародавніх артефактів. Таким чином, випередивши в цих питаннях більш ніж на тридцять років засновану 1859 р. Імператорську археологічну комісію, на яку поклалися повноваження видачі відкритих листів на право проведення розкопок, збирання польової документації та колекцій, надрукування щорічних звітів про всі відомі їй розкопки і випадкові знахідки на території Російської імперії, друкування профільних періодичних видань тощо.

levchenko_lav@ukr.net

Аналогічними функціями, покладеними на Археологічну комісію, у південному регіоні Російської імперії було наділене Імператорське Одеське товариство історії та старожитностей (ІОТІС), яке діяло з 23 квітня 1839 р., а згідно указу імператора Миколи I від 14 листопада 1839 р. отримало право на проведення археологічних досліджень на всіх південних землях Російської імперії (Охотников 2010, с. 33). Таким чином, завдяки активній ролі місцевих дослідницьких сил ІОТІС стало першою на теренах України науково-дослідницької структурою в галузі археології з усіма повноваженнями державної установи. У 1840 р. при ІОТІС було відкрито музей, який 1858 р. об'єднали з Одеським міським музеєм старожитностей. Від 1844 до 1919 рр. ІОТІС видало 33 томи «Записок Імператорського Одеського товариства історії та старожитностей», в яких публікувалися наукові праці, документальні матеріали, висвітлювалися результати польових досліджень, в додатках до кожного тому публікувалися протоколи засідань товариства. Члени ІОТІС підтримували наукові зв'язки із зарубіжними вченими, брали участь в міжнародних наукових форумах. Наслідком активної діяльності членів ІОТІС стало оформлення Одеси як самостійного регіонального центру в галузі археології, своєрідною «столицею» Північно-Причорномор'я у цій царині, яка активно акумулювала наукові дослідження з класичної археології. Незважаючи на позитивні моменти в становленні та розвитку археології як освітньої і наукової дисципліни на теренах південної України в цьому процесі зберігалися певні труднощі: був відсутній закон про охорону пам'яток культури; археологічні дослідження проводилися не систематично; в структурі історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету не було кафедри археології; викладання археології як самостійної дисципліни в ньому не проводилося; зростанню професійного рівня археологічних знань серед викладачів і студентів сприяла роз'єднана діяльність професорів університету – авторитетних фахівців у різних областях історичної науки, які представляли різні наукові центри Російської імперії (Ф.К. Брун, Н.П. Кондаков, Ф.А. Струве, Ф.І. Успенський, Б.В. Фармаковский, Е.Р. Штерн, В.Н. Юргевич і ін.) тощо.

Станом на 1917 р. провідним осередком вищої археологічної освіти в Одесі був Новоросійський університет (1865–1920). Саме у стінах цього вишу в останній третині XIX – на початку XX ст. відбувалося акумулювання наукових досліджень в області класичної археології та перманентно розвивався процес

становлення археологічної освіти і науки. У травні 1917 р. професор Є.П. Трифільєв здійснив спробу започаткувати викладання археології як самостійної дисципліни в Новоросійському університеті – він анонсував почати в 1917/18 навчальному році читання лекцій з російської археології з демонстрацією діапозитивів (ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 2007, арк. 12). Ця спроба не була реалізована. Незважаючи на перші спроби з боку викладацького складу ввести в навчальний план курс лекцій з археології як самостійної дисципліни, формування вищої археологічної освіти як інституціоналізаційної системи не відбулися.

Револьюційні події 1917–1920 рр. внесли зміни в усі сфери життя. В багатьох її складових ситуація продовжувала залишатися на дореволюційному рівні. В Новоросійському університеті не було спеціальної кафедри археології, окремі аспекти якої викладали на двох кафедрах: теорії та історії витончених мистецтв і класичної філології; та трьох навчально-допоміжних підрозділах: Мінц-кабінеті, Музеї образотворчих мистецтв (1865–1923) (Левченко, Левченко 2012) й Археологічному кабінеті (1908–1920) (Музичко 2012, с. 178–179), в рамках яких у студентів формувалися знання щодо класичної археології. На підставі археологічних, нумізматичних та письмових джерел вивчення старожитностей проводили професори Б.В. Варнеке, Н.П. Кондаков, М.І. Мандес і приват-доценти О.Л. Коцейовський, М.Л. Окунєв.

Радикальні зміни в розвитку вищої археологічної освіти в Одесі почали відбуватися починаючи з 1920 р., що було пов'язано зі встановленням у місті радянської влади. Починаючи від 1920 р. і до середини 1930-х рр. органи влади УСРР неодноразово проводили запаморочливі трансформації в області вищої археологічної освіти, реформуючи всі складові її інфраструктури: форми і структури вишів та науково-дослідних установ; наукове співтовариство; проведення практик під час польових розкопок; взаємодія вчених-археологів і влади; комунікаційну та інформаційну системи; матеріально-технічну та фінансову бази; систему видання наукової продукції; систему впровадження результатів наукової діяльності в практику тощо. Відповідно черговості представлених аспектів інституціоналізації вищої археологічної освіти в Одесі розглянемо їх детально.

У перші роки радянської влади в структурі й формі організації вищої археологічної освіти в Одесі відбулися масштабні зміни. У 1920 р. згідно з розпорядженнями НКО УСРР, всі структурні одиниці вищої школи Одеси були реорганізовані в мережу профільних

інститутів. Історико-філологічний факультет Новоросійського університету з усіма навчально-допоміжними підрозділами став частиною Одеського гуманітарно-суспільного інституту (Левченко 2008). Перед початком 1921/22 навчального року він був трансформований, в результаті чого всі структурні підрозділи історико-філологічного факультету колишнього університету були переведені в Одеський інститут народної освіти, який став головним спадкоємцем університету та провідним вишем Одеси в 1920-ті рр. (Левченко 2010). Внаслідок цих та подальших пертурбацій структурні одиниці історико-філологічного факультету колишнього Новоросійського університету, які сприяли ознайомленню студентів з класичної археологією було ліквідовано. Кафедри теорії та історії витончених мистецтв і класичної філології разом з Археологічним кабінетом було розформовано 1920 р. Фонди Музею витончених мистецтв і Мінц-кабінету передали до колекцій різних одеських установ культури. Колекції археологічних знахідок, нумізматики, кераміки та книг з історії античної культури разом з обладнанням 1924 р. було передано до Одеського державного історико-археологічного музею (Левченко 2012, с. 112). Таким чином, 1921 р. імперські традиції університетської археологічної освіти в Одесі, як і в цілому в УСРР, було припинено. Перед представниками одеської наукової еліти, починаючи з 1912 р. та почергово оновленого 1918, 1919 і 1920 рр. (Дложевській 1921, с. 57-58), залишалося відкритим питання щодо організації в Одесі Археологічного інституту, який здійснював би підготовку кваліфікованих кадрів в галузі археології, музейної та архівної справи (Левченко 2016).

Питання про відкриття Археологічного інституту в Одесі залишалося невирішеним до весни 1921 р., коли сформована в березні ініціативна група професорів вищої школи Одеси (Б.В. Варнеке, Р.М. Волков, С.С. Дложевський, Ю.Г. Оксман, М.Є. Слабченко, Д.К. Третьяков, Є.П. Трифільєв, А.В. Флоровський, О.Я. Шпаков) була перетворена Одеським губернським комітетом професійно-технічної і спеціально-наукової освіти (Губпрофос) в організаційну комісію щодо створення цього вишу. Ознайомившись із загальною організацією і навчальними планами археологічних інститутів в Німеччині, Австрії, Паризької *École de arts*, Київського і Петроградського археологічних інститутів на початку травня 1921 р. комісія подала проект статуту Археологічного інституту та всі додаткові матеріали в Губпрофосу для подання до центральних органів на затвердження (Дложевській 1921, с. 59). 13 ве-

ресня 1921 р. відповідно до наказу Одеського губвиконкому на підставі постанови Малої колегії Українського головного комітету професійно-технічної та спеціально-наукової освіти (Головпрофос) від 25 червня 1921 р. в Одесі було урочисто відкрито ініційований місцевою науковою елітою перший і до теперішнього часу єдиний «вищий спеціальний науково-навчальний заклад» історичного профілю – Археологічний інститут, який «имел целью: а) научное изучение памятников старины и искусства первобытных, античных, украинских и соседних культур – великорусской, польской, белорусской, и документальных источников по истории местного края, а также б) подготовку научно-квалифицированных профессиональных рабочих по археологии, архивоведению, этнографии и музееведению» (ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 1157, арк. 1, 3). Таким чином, Одеський археологічний інститут після Київського археологічного інституту став другим вишем археологічного профілю на території України.

Позитивне рішення ініціативи одеських вчених-гуманітаріїв щодо відкриття в Одесі Археологічного інституту було пов'язано не з демократичними віяннями в країні, а з тим, що починаючи з 1920 р. в УСРР проводилася реформа системи вищої освіти і науки. В результаті цього університети було ліквідовано, замість них та інших вишів було створено профільні інститути, які мали вузьку спеціалізацію. Відповідно до цієї політики в період 1920–1922 рр. усі вузи і науково-дослідні установи дорадянської епохи було реорганізовано. Не виключенням стала і підготовка фахівців-археологів, яка набула нових форм і методів. У мережі вищої школи Одеси ці нововведення виявилися в організацію Археологічного інституту.

Керівним адміністративним центром Археологічного інституту було Бюро в складі чотирьох осіб – Ю.Г. Оксмана, Є.П. Трифільєва, С.С. Дложевського і Б.В. Варнеке (ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 1107, арк. 2; спр. 1157, арк. 8). Адміністрація вишу перебувала в приміщенні Одеського губернського архіву (вул. Щепкіна, 10). Заняття студентів проходили в двох аудиторіях у будівлі (вул. Преображенська, 24) закритого з 1 травня 1920 р. історико-філологічного факультету Новоросійського університету, яка на той час належала Інституту народного господарства. Фінансові витрати на утримання інституту виділялися із коштів Головпрофоса. Загальна сума фінансування на навчальний рік склала 327 315 000 рублів (ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 1157, арк. 9).

У навчальному процесі першого і єдиного академічного року Археологічного інституту його керівництво задіяло 21 викладача. Навчання здійснювалося за 30 дисциплінами: геологія і палеонтологія (О.К. Алексєєв); антична археологія та спецкурс по римським старожитностям епохи Августа (Б.В. Варнеке); українська етнографія (Р.М. Волков); музеєзнавство і латинська мова (А.Г. Готалов-Готліб); римська епіграфіка, семінар по IV книзі Геродота і спецкурс по римським побутовим старожитностям епохи імперії (С.С. Дложевський); розповіді іноземців про Русь-Україну (як частина історії місцевого краю), італійська мова (Є.О. Загорівський); історія античної культури і спецкурс (М.І. Мандес); введення в архівознавство і семінар з вивчення місцевого архівного матеріалу (Ю.Г. Оксман); економічний побут України (М.Є. Слабченко); теорія еволюції (Д.К. Третьяков); українська археологія (Є.П. Трифільєв); історична географія України (А.В. Флоровський); правові старожитності України та спецкурс з мистецтва епохи відродження (О.Я. Шпаков); спецкурс з історії народної пісенної творчості (М. Привалов); турецька мова (Менцель); французька мова (П. Пересветов); українська і польська мови (В.П. Павловський); англійська мова (І.В. Поліковський); грецька мова (І.М. Троцький); німецька мова (М.Л. Гурфінкель); практичні заняття з вивчення археологічних пам'яток (М.Ф. Болтенко) (ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 1157, арк. 4-5). Також при виші функціонував кабінет античних культур (бібліотекар І.М. Троцький, помічник бібліотекаря Г.Д. Штейванд) (ДАОО, ф. Р-1395, оп. 1, спр. 3, арк. 326).

Перелік дисциплін, які викладалися в Археологічному інституті свідчить про те, що його організатори при формуванні навчального плану виходили з двох головних моментів. Перший – наявність наукових сил у місті. Другий – роль вишу як закладу другого ступеня вищої освіти (на прикладі археологічних інститутів Російської імперії) в системі професійної підготовки (відповідно сучасній системі вищої професійної освіти це другий ступінь – магістратура, наступна після бакалаврату). Було організовано «...преподавание названных <...> наук и вспомогательных к ним дисциплин преимущественно практическими методами, как средствами, направленными на творческие трудовые процессы в области археологии, археографии и этнографии...» (Дложевский 1921, с. 59). Тому критика С.Я. Борового, одного із студентів Археологічного інституту щодо його навчального плану, в якому він бачив «...много непродуманного, случайного, не выдерживающего критики

с позиций современных научных представлений и установок» (Боровой, 1979. С. 99) є некоректною.

У цілому, не дивлячись на деякі недоліки, діяльність Одеського археологічного інституту розвивалася активно. Навесні 1922 р. виникли економічні труднощі, які перешкоджали його подальшому існуванню. У першу чергу через економічну кризу Наукове бюро Одеського Губпрофосу 26 травня 1922 р. підняло питання щодо скорочення штату і збереження вишу (ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 1157, арк. 11). Але керівництво Головпрофосу відмовилося від подальшого фінансування Археологічного інституту та передало його в підпорядкування Наукового комітету НКО УСРР, який керував діяльністю всіх наукових установ у республіці. Через брак фінансових коштів Археологічному інституту не знайшлося місця в структурі НКО УСРР. Тому 22 серпня 1922 р. незважаючи на позитивну характеристику професорів Б.В. Варнеке і Р.М. Волкова про діяльність вишу на підставі резолюції завідувача Губпрофосу Т.М. Внукова від 20 серпня 1922 р. Одеський археологічний інститут було закрито. Представники адміністративного, педагогічного і технічного персоналу вишу вважалися звільненими від виконання своїх обов'язків. Науково-дослідна робота його співробітників передавалася Науковому Бюро, голова якого професор Ч. Кларк мав створити комісію для з'ясування питання про організацію їх подальшої роботи. В результаті проведення реорганізаційних дій вся навчальна і матеріальна частина ліквідованого інституту увійшла до інфраструктури Одеського інституту народної освіти як музейно-архівно-бібліотечне та лекторское відділення факультету політичної освіти (ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 404, арк. 1). Одеський археологічний інститут функціонував протягом одного навчального року – 1921/22, а календарно менше одного року – від 13 вересня 1921 р. до 20 серпня 1922 р.

Серед студентів Одеського археологічного інституту переведених до Одеського інституту народної освіти було 5 чоловік (О.Б. Варнеке, Е.Г. Оксман, В.О. Пора-Леонівич, С. Ротенберг-Шведова і Г.Б. Цомакіон), які стали його випускниками наприкінці 1924 р. (ДАОО, ф. Р-134, оп. 1, спр. 1197, арк. 8). Студенти колишнього Археологічного інституту, які закінчили навчання в Інституті народної освіти отримали два посвідчення (диплома). У першому зазначалася назва відділення та факультету Інституту народної освіти, а в другому зазначалося – «...прослухав курс ... по факультету б[увшої] політосвіти, б[увшого] археологічного відділу». Після

захисту самостійної (дипломної) роботи такі посвідчення отримали В.О. Пора-Леонович (захист самостійної праці 22 жовтня 1924), С. Ротенберг-Шведова і Г.Б. Цомакион (оби-два 21 листопада 1924), Е.Г. Оксман (17 січня 1925) і О.Б. Варнеке (20 лютого 1925) (ГАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 460, арк. 1–1 зв.). Таким чином, випуск першого дипломованого археолога в історії вищої школи Одеси відбувся в жовтні 1924 р., ще двоє отримали дипломи в листопаді 1924 р., а ще двоє – на початку 1925 р. У цілому перший випуск археологів у вищій школі Одеси, що стався в середині 1920-х рр. дав 5 фахівців. Нажаль, ця позитивна тенденція мала поодинокий випадок.

Незважаючи на всі труднощі, Одеський археологічний інститут за один рік свого існування зіграв важливу роль у розвитку вищої археологічної освіти. Його випускники (О.Б. Варнеке, Е.Г. Оксман, В.О. Пора-Леонович, Г.Б. Цомакион) плідно реалізували свій науковий потенціал у проведенні наукових досліджень у царині археології та інших галузях історичної науки, до того ж перші двоє з них поповнили штат вищої школи Одеси. Показово, що в середовищі студентів Археологічного інституту була сформована одеська генерація радянських археологів 20-х – 40-х рр. ХХ ст., наукові напрацювання яких сприяли істотним досягненням та привели до реалізації наукового потенціалу в розвитку різних розділів археології, а їх напрацювання стали

частиною формування наукових поглядів у вітчизняній археології.

Позитивна ініціатива створення Одеського археологічного інституту та спроба налагодження функціонування інституції в галузі підготовки кваліфікованих кадрів археологів у першій половині 1920-х рр. в Одесі мала поодинокий випадок. Ініційовану одеськими науковими силами підготовку археологів було перервано. У 1930-ті рр., навіть незважаючи на відкриття 1934 р. кафедри історії стародавнього світу та археології (завідувач Б.В. Варнеке) на історичному факультеті, організованого 1933 р. Одеського державного університету, не існувало вишу, який здійснював би підготовку фахівців у царині вищої археологічної освіти. Наявність даної кафедри не свідчить про проведення в університеті повноцінного навчання фахівців-археологів. Головною проблемою була нестача професійних кадрів. Це призвело до того, що курс археології вели науковці Одеського державного історико-археологічного музею, а в 1940/41 навчальному році його взагалі не читали (О научной работе... 1941, с. 141, 143). Всі ці фактори негативно позначалися на підготовці студентів-археологів. Підготовка студентів за спеціальністю археологія була відроджена в Одесі через майже 70 років на кафедрі археології та етнології України, заснованої В.Н. Станком на історичному факультеті Одеського державного університету імені І.І. Мечникова 1993 р.

ЛІТЕРАТУРА:

- Боровой, С.Я. 1979. К истории создания Одесского археологического института и его археографического отделения. *Археографический ежегодник за 1978 год*. Москва, с. 96-101.
- Дложевский, С.С. 1921. Организация Археологического института в Одессе: Историческая справка. *Народное просвещение*. № 2-5, с. 57-63.
- Левченко, В.В. 2008. Одеський гуманітарно-суспільний інститут (1920–1921): до питання спадкоємності традицій університетської освіти. *Записки історичного факультету*. Одеса. Вип. 19, с. 207-216.
- Левченко, В.В. 2010. *Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту* / Відп. ред. В.М. Хмарський; наук. ред. Т.М. Попова. Одеса: ТЕС.
- Левченко, В.В. Левченко Г.С. 2012. Музей изящных искусств Императорского Новороссийского университета: фонды, персоналии, судьба. *Вопросы музеологии*. СПб. № 2 (6), с. 105-113.
- Левченко, В.В. 2016. Коротка історія Одеського археологічного інституту: від зародження ідеї до її реалізації за ініціативою «знизу» та ліквідації «зверху» (до 95-річчя від дня заснування). *Стародавнє Причорномор'я*. Випуск XI. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, с. 291-299.
- Музичко, О.Є. 2012. Одеський осередок археологічної педагогіки наприкінці ХІХ – 20-х роках ХХ ст. *Археологія і давня історія України*. Вип. 9, с. 177-180.
1941. О научной работе историков Одессы и Киева. *Историк-марксист*. № 6, с. 140-147.
- Охотников, С.Б. 2010. *Археология в Одессе. 185 лет Одесскому археологическому музею (1825–2010)*. Одесса: СМЛ.

REFERENCES:

- Borovoy, S.YA. 1979. K istorii sozdaniya Odesskogo arkheologicheskogo instituta i yego arkheograficheskogo otdeleniya. *Arkheograficheskiy yezhegodnik za 1978 god*. Moskva, s. 96-101. (in Russian)
- Dlozhevskiy, S.S. 1921. Organizatsiya Arkheologicheskogo instituta v Odesse: Istoricheskaya spravka. *Narodnoye prosveshcheniye*, 2-5, s. 57-63. (in Russian)
- Levchenko, V.V. 2008. Odes'kyy humanitarno-suspil'nyy instytut (1920–1921): do pytannya spadkoyemnosti tradytsiy universytet-s'koyi osvity. *Zapysky istorychnoho fakul'tetu*. Odesa. Vyp. 19, s. 207-216. (in Ukrainian)
- Levchenko, V.V. 2010. *Istoriya Odes'koho instytutu narodnoyi osvity (1920–1930 rr.): pozytyvnyy dosvid nevdaloho eksperymentu* / Vidp. red. V.M. Khmars'kyy; nauk. red. T.M. Popova. Odesa: TES. (in Ukrainian)
- Levchenko, V.V. Levchenko G.S. 2012. Muzey izyashchnykh iskusstv Imperatorskogo Novorossiyskogo universiteta: fondy, personalii, sud'ba. *Voprosy muzeologii*. SPb, 2 (6), s. 105-113. (in Russian)
- Levchenko, V.V. 2016. Korotka istoriya Odes'koho arkheolohichnoho instytutu: vid zarozhennya ideyi do yiyi realizatsiyi za initsiatyvoyu «nzynu» ta likvidatsiyi «zverkhu» (do 95-richchya vid dnya zasnuvannya). *Starodavnye Prychornomor'ya*. Vypusk XI, s. 291-299. (in Ukrainian)
- Muzychko, O.YE. 2012. Odes'kyy oseredok arkheolohichnoyi pedahohiky naprykintsi XIX – 20th rokakh XX st. *Arkheolohiya i davnya istoriya Ukrayiny*. Vyp. 9, s. 177-180. (in Ukrainian)
1941. O nauchnoy rabote istorikov Odessy i Kiyeva. *Istoriik-marksist*, 6, s. 140-147. (in Russian)
- Okhotnikov, S.B. 2010. *Arkheologiya v Odesse. 185 let Odesskomu arkheologicheskomu muzeyu (1825–2010)*. Odessa: SMIL. (in Russian)

Levchenko Valeriy V.

THE ODESSA DIMENSION OF HIGHER ARCHAEOLOGICAL EDUCATION IN THE SECOND HALF OF THE XIXTH AND FIRST HALF OF THE XXTH CENTURY: HISTORY, SCIENTIFIC SCHOOLS, TRADITIONS

On the basis of the interdisciplinary approach, the study of the main stages and problems of the development of higher archaeological education in Odessa in the second half of the nineteenth and first half of the twentieth century was conducted. In the nineteenth century the leading center for scientific research on archeology in Odessa was traditionally the Novorossiysk University. In its walls, the accumulation of scientific research in the field of classical archeology and the emergence of the process of institutionalization of archaeological education and science in Odessa. Since 1920 there have been changes in the field of higher education for the training of archaeologists. The elements of the reform of higher education of the Soviet era of the 1920s and 1930s were traced, with its experiments in the field of archaeological education, the process of restoration of historical faculties in 1934 and the revival of the imperial system of higher education during the German-Romanian occupation of Odessa. The Soviet archaeological science in the first post-revolutionary years, which grew up on the foundation of pre-revolutionary archeology, received organizational continuity, manifested itself in the formation of the state of the Odessa Archaeological Institute and the Odessa State Historical and Archaeological Museum, where during the 1921-1933 biennium the main forces of the Odessa archaeologists were united, and their leading specialists subsequently became part of the Department of History of the Ancient World and the Archeology of the Open 1934 Historical Faculty of the Odessa State University. The process of institutionalization of archaeological research in Odessa took place in difficult socio-political and socio-economic conditions and did not become stable. Despite the cataclysms of the first post-revolutionary times, the constant transformation of the network of universities and scientific institutions, the persecution and death of many specialists, the staff of Odessa scientists was able to promote the development of higher archaeological education in Odessa.

Keywords: *archeology, Odessa, higher education, science, archaeological scientists.*